

Ігар Пракаповіч

**АДКУЛЬ ПАХОДЗЯЦЬ
НАЗВЫ**

**Назвы рэк і азёр Пастаўскага
раёна**

**Наваполацк
2000**

ДА ЧЫТАЧА

Шаноўны чытач!

Кніжка, якую ты трымаеш у руках, з'яўляецца вынікам шматгадовай пашуковай работы над пытаннем паходжання геаграфічных назваў Пастаўшчыны. Перад табой – першая частка гэтай працы, у якой сабраны звесткі пра ўтварэнне назваў рэк і азёр на тэрыторыі раёна.

Збор матэрыялаў для кнігі ішоў праз краязнаўчую дзейнасць (вандроўкі, экспедыцыі), працу ў архівах, выкарыстанне слоўнікаў і тапаграфічных карт, геаграфічнага аналізу водных аб'ектаў.

Кніга складаецца з двух асноўных частак. У першай даецца сціслае апісанне найбольш характэрных рысаў назваў рэк і азёр у межах Пастаўскага раёна. Паказваецца, з якіх моў, ад якіх народаў прыйшлі да нас гідронімы (водныя назвы), якое сэнсавое значэнне яны мелі, якія змены адбываліся з воднымі назвамі на працягу іх існавання.

У другой частцы кнігі падаецца “Гідранімічны слоўнік Пастаўшчыны”, у якім у алфавітным парадку называюцца рэкі і азёры, характарызуецца іх геаграфічнае становішча, тлумачыцца паходжанне і сэнс назвы.

У канцы кніжкі даецца спіс водных аб'ектаў, якія разглядаюцца ў тэксце.

Цікавага чытання табе, дарагі чытач !

ЧАСТКА I

НАЗВЫ РЭК І АЗЁР ПАСТАЎСКАГА РАЁНА.

Мы жывём у свеце слоў. Кожнае слова абавязкова што – небудзь абазначае. Вялікую долю слоў, якімі мы карыстаемся ў штодзённым жыцці, складаюць назвы. Горад Паставы, вёска Юнькі, рэчка Мядзелка, возера Свідна і іншыя найменні гарадоў і вёсак, рэчак і азёр шчыльна ўвайшлі ў гаворкі, у пісьмо і мы нават не задумваемся над тым, які сэнс нясе ў сабе тая альбо іншая назва.

Своеасабліваю групу назваў складаюць назвы розных водных аб'ектаў: азёр, рэк, балотаў, каналаў, мораў і г.д. Усе іх спецыялісты абазначаюць тэрмінам “гідронімы”, ад грэчаскіх асноў “гідра” – “вада” і “анома” – “імя, назва”.

Назвы рэк і азёр здаўна вабяць да сябе даследчыкаў. Гэта звязана з тым, што большасць з іх уяўляе словы – помнікі, якія прыйшлі да нас з глыбокай даўніны. Калі паразважаць над тым, як адбывалася засяленне якім – небудзь племенем той ці іншай тэрыторыі, то мы прыйдзем да высновы, што гэта асваенне па далінах рэк. І гэта зразумела, бо ў часы, калі ўся паверхня была занята лясамі, рэкі адыгрывалі ролю шляхоў зносін, былі шляхамі, па якіх ішоў пошук новых паляўнічых і рыбалоўных угоддзяў. З гэтага разважання можна зрабіць некалькі высноў : па - першае, назвы рэк і азёр з'яўляюцца найбольш старажытнай групай назваў на якой –небудзь тэрыторыі; па – другое, большасць гідронімаў утварылася па схеме: вялікая рака – прыток ракі – ручай – возера, і таму ў аднаасноўных назвах рэк, азёр і населеных пунктаў (Камайскія азёры; рака Камайка, вёска Камаі) першакрыніцай варта лічыць назву ракі; па – трэцяе, з – за сваёй старажытнасці многія гідронімы прайшлі праз прызму скажэнняў, перайменаванняў і таму аднавіць першапачатковую форму назвы і растлумачыць яе сэнс – справа вельмі складаная. Дарэчы, зараз на Беларусі толькі каля паловы гідронімаў мае больш – менш пераканаўчае тлумачэнне.

Праца з назвамі рэк і азёр ускладняецца і тым, што народы і плямёны, якія пакінулі нам найменні водных аб'ектаў, ужо не жывуць на нашай тэрыторыі і іх мова адрозніваецца ад нашай.

Не трэба здзіўляцца таму факту, што значная колькасць гідронімаў Пастаўшчыны тлумачыцца з моў народаў, якія знаходзяцца сёння далёка ад Беларусі: фінская, карэльская, эстонская, комі, мансі, удмурцкая, хантыйскія. Усе гэтыя мовы роднасныя і адносяцца да фіна – вугорскай моўнай групы (вугры – венгры). У старажытныя

часы прадстаўнікі менавіта гэтай групы засялялі і асвойвалі першымі тэрыторыю раёна.

Пасля фіна – вугорскіх плямёнаў на гэту зямлю, напэўна, прыходзілі балты, але, паколькі яны жылі тут нядоўга і карысталіся гідронімамі фіна – вуграў, то балцкіх назваў рэк і азёр (літоўскіх, латышскіх) не так шмат, як гэта даводзяць некаторыя даследчыкі, улічваючы суседства з Летувай і Латвіяй. Балты пакінулі свой адметны след у назвах вёсак раёна, хоць, трэба адзначыць, многія з іх маюць толькі балцкія канчаткі, а аснова фіна – вугорская ці славянская. Дарэчы, Іван Ласкоў яскрава паказаў, што нават летапісныя плямёны “нальшчаны” і “дзяволтва”, якія насялялі захад Пастаўшчыны і ўсход Летувы, з’яўляліся фіна – вугорскімі.

Значная доля славянскіх і падобных на славянскія гідронімаў зразумела кожнаму : шмат стагоддзяў жывуць славяне на гэтай тэрыторыі і таму, канешне, пакінулі свае сляды ў назвах.

Цікавым з’яўляецца тое, што дзве назвы (Галбея, Бірвета) знаходзяць свае карані на Далёкім Усходзе ў тунгуска – маньчжурскіх мовах, а назвы Грынвальды ўказвае на відавочнасць яе нямецкага (прускага) паходжання.

У гэтым разглядаецца знаходжанне і сэнсавы значэнне 82 рэк і азёр, якія поўнасю або часткова знаходзяцца на тэрыторыі Пастаўскага раёна.

З-за таго, што некаторыя гідронімы дапускаюць тлумачэнне адразу з некалькіх моў, напрыклад, Азёркі, Страча, Пліса, Лапухова і г.д., то размеркаваць назвы па моўных групах паводле іх паходжання дакладна не ўяўляецца магчымым. Але прыблізна гэтыя лічбы можна акрэсліць: з фіна–вугорскіх моў – каля 40, са славянскіх – каля 30, з балцкіх – каля 10, тунгуска – маньчжурскіх – 2, нямецкіх – 1.

Найбольш прастай па разуменню сэнсу з’яўляецца славянская група гідронімаў. Некаторыя не патрабуюць нават і тлумачэнняў : Баравое, Амшанае, Дубок, Загацце, Бледнае і г.д. Частка славянскіх назваў утварылася ад ужо састарэлых слоў, якія выйшлі з ужытку : Заражанка (ад слова “зараза” – “зараснік, перасечаная мясцовасць”), Язвінка (ад слова “язва” – “яр”, “лагчына”), Волься –ад слова “вольс” – “альховы зараснік на балоце”) і г.д.

Нашмат больш складанымі для тлумачэння з’яўляюцца балцкія і, асабліва, фіна – вугорскія назвы. Гэта тлумачыцца тым, што, па – першае, яны вельмі старажытныя; па – другое, моцна скажоныя славянамі і адаптаваныя пад славянскі моўны лад ; па – трэцяе, мовы плямёнаў, якія пакінулі назвы, не захаваліся ў чыстым выглядзе, і таму тлумачэнні найменняў трэба шукаць сярод сучасных роднасных

моў. Варта адзначыць і яшчэ адну акалічнасць, якая ўскладняе пошукі : старажытныя людзі ўсё сваё жыццё праводзілі ў прыродзе і таму яны адзначалі і адлюстроўвалі ў назвах самых нязначных асаблівасці геаграфічных аб'ектаў. Тое, што для сучаснага чалавека ўсяго толькі “балота”, для старажытнага чалавека мела дзiesiąткі, а мо і сотні адметнасцяў.

Напрыклад, В.А.Жучкевіч толькі ў беларускай мове знайшоў шэраг слоў, якія з рознымі адметнасцямі адпавядаюць паняццю “балота”: валога, дрыгва, гала, нетра, віць, павіцце, мраіва, багна, твань, слата, іржа. А трэба ўлічваць, што такія і, можа, нават даўжэйшыя рады існавалі і ў фіна – вугорскай групе моў і ў балцкай.

Гэткія ж шматлікія вызначэнні існавалі і для рэк і азёр. Магчыма, некаторыя з іх аднавіць і не ўдасца.

Які ж сэнс укладвалі людзі ў назвы рэк і азёр? Паспрабуем разгледзець гэта для розных моўных груп (зважаючы толькі на гідронімы, якія маюць адноснасоўнае тлумачэнне). Пасцеі за ўсё разабрацца са славянскімі назвамі. І першае, на што трэба звярнуць увагу, гэта тое, што ў славян словы тыпу “рака”, “возера”, “балота”, “ручай” у саму назву звычайна не ўваходзяць, напрыклад, возера Камайскае, рака Мядзелка; у той час, як у фіна – вугорскіх і балцкіх мовах такія вызначэнні ўваходзяць амаль абавязкова ў канструкцыю назвы.

Сярод гідронімаў славянскага паходжання найбольшую групу па сэнсу ўтвараюць назвы, якія паказваюць адметнасць расліннасці вакол аб'екта: Баравое, Амшанае, Белькі, Бярозаўскае, Волься, Дубок, Заражанка. Значнае распаўсюджванне маюць назвы, якія вызначаюць месцазнаходжанне азёр і рэк (Загацце, Задняе, Зароўшчына, Надазерскае), колер вады (Белае, Чорнае, Бледнае, Рудзіца, Аржоўка), прыналежнасць да ўласніка або жыхара (Арцёмаўскае, Бульбінаўскае, Казлоўскае). Адзінакавыя назвы адлюстроўваюць іншыя адметнасці: Язвіка (рэльеф), Думбля, Каменскае (грунты), Доўжа (форма), Валожынскае, Пліса, Сляпіца, Страча (іншыя характарыстыкі аб'ектаў).

Для назваў, якія маюць фіна – вугорскае паходжанне, падобны падзел на групы правесці даволі складана. Амаль кожны гідронім утрымлівае частку ў сэнсе “вада”, “рака”, “возера” і г.д.; і самі назвы ўяўляюць сабой апісальныя канструкцыі адметнасцяў воднага аб'екта (па тыпу “возера, якое”; або “рака, якая”). Напрыклад, Баб'е – возера, якое мае тарфяністыя сплавінныя берагі, Астуньева – забалочанае возера, якое падобна на раку, Біоста – рака, якая з'яўляецца прытокам другой ракі, Лодасі – возера, якое мае камяністы астравок і г.д. Падрабязная інфармацыя пра паходжанне і сэнс гідронімаў Пастайшчыны ўтрымліваецца ў “Гідранімічным слоўніку”.

ЧАСТКА II

ГІДРАНІМІЧНЫ СЛОЎНІК

Азёркі – возера ў басейне р.Мядзелка, за 3 км на поўнач ад Пастаў у лясным масіве Пастаўская дача. Сама назва вельмі пашыраная ў ва ўсіх суседніх народаў і паходзіць ад адзінага індаеўрапейскага караня. Мы знаходзім яе ў палякаў (jezioro), літоўцаў (ezeras), латышоў (ezers), украінцаў і рускіх. Назва “азёркі” азначае “мясцовасць з неглыбокімі, невялікімі па плошчы азёрамі”.(Мількоў, 1970). У Пастаўскім раёне гідронім распаўсюджваецца не толькі на само возера, але і на ўсю групу суседніх азёр (Белае, Дубок).

Амшанае – возера ў басейне р.Галбіца, за 25 км на ўсход ад г. Паставы, за 0,5 км на поўнач ад в.Ясюкі. Яно атрымала назву ад мясцовасці, у якой знаходзіцца: “амшара” (бел.) – “мохавае балота”. Тапанімічная радня: Амшэрнік (Мядзельскі раён), Амшэна (Гарадоцкі раён) і інш.

Аржоўка – рака, левы прыток р.Лучайка (бас. Дзвіны). Назва паходзіць са славянскіх моў,

у якіх мае шырокае распаўсюджванне. У беларускай мове “іржа” – “чырвона – буры налёт на паверхні жалеза, які ўтвараецца ў выніку акіслення яго ў паветры і ў вадзе”, а таксама “прымесь вокіслаў жалеза ў балотнай вадзе, якая надае ёй буры колер і спецыфічны прысмак”. Такім чынам, назва ракі сведчыць пра наяўнасць на яе берагах балотнай руды, якая і надае адпаведны колер вадзе.

Арцёмаўскае – возера ў басейне р.Галбіца, за 30 км на ўсход ад г.Паставы, за 0,5 км на паўночны захад ад в.Манькавічы. Назва патранімічная і сведчыць пра тое, што возера належыла, або каля возера жыў чалавек з імем Арцём.

Астуньева (Асцюньева) – знаходзіцца на адлегласці 1 км на паўднёвы захад ад в.Шыркi. Мае няправільную азёрную катлавіну выцягнутаі і загнутаі формы. Навокал знаходзяцца высокія курганы, але берагі возера забалочаныя, на значнай плошчы маюць сплавіны. Хоць назва па знешняму выгляду ўказвае на славянскае патранімічнае паходжанне, усё ж такі, відаць аснова прыйшла з фіна – вугорскіх моў. “Ас” – на мове ханты і мансі “рэчка”, “ту” – возера

(коми, ненец., удм.), “нева” – “балота” (фін.). У выніку маем складаную канструкцыю “Ас- ту- нева” – “забалочанае возера падобнае на раку”.

Бабіна (Баб е) – возера ў басейне р.Мядзелка, за 18 км на паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 0,5 км на поўдзень ад в.Гаўрылавічы. У даведніках апошніх гадоў выдання назва возера запісана ў форме “Бабіна”, хоць на картах яна прадстаўлена ў форме “Бабье”. Формы блізкія, але розныя. Трэба лічыць, што першапачатковай формай была “бабье”, а потым яе пераправілі пад граматыку беларускай мовы : “чыё возера? – Бабіна”. Аднак не ад слова “баба” утварылася назва, хоць такое дыялектычнае слова ў значэнні “дрыгва”, “зыбун на балоце” сустракаецца на ўкраіне. Найменне ўяўляе сабой скажоную фіна – вугорскую аснову “вадзья” – “азярко ў дрыгве”. Вось што піша пра тэрмін “вадзья” Сярэбраннікаў : “Даволі глыбокае возера з зыбікімі берагамі. Берагі Вадзьи ўяўляюць сабой плавучую дзярніну”. Менавіта такім і з’яўляецца возера каля в.Гаўрыловічы. Усе азёры і рэкі з падобнымі назвамі знаходзяцца ў балотах: Абаб’е (Браслаўскі раён), Баб’е (Бешанковіцкі р-н) і інш.

Балдучыца – возера ў басейне р.Страча, за 32 км на паўднёвы захад ад г.Паставы, за 1 км на паўночны захад ад в.Вайшкуны. Назва мае памяншальную форму ад Балдук (суседняе возера) і выводзіцца з літоўскага “bala” – “балота”, або “baltas” – “белы”. У Яраслаўскай вобласці, Паволжжы словам “балда”, “балдовіна” азначаюць зарослае мелкае возера, у якім водзяцца карасі. З корнем “bald” вядома каля 40 латвійскіх тапонімаў, шэраг літоўскіх тапонімаў і старажытнарускіх»(Дамбе, 1970).

Баровое. У Пастаўскім раёне знаходзяцца два возеры з такой назвай. Першае, (яшчэ называецца Барова) месціцца ў басейне р.Галбіца за 28 км на ўсход – паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 2 км на паўднёвы ўсход ад в.Дунілавічы, сярод лесу. Другое знаходзіцца ў басейне р.Ласіца, за 30 км на ўсход – паўночны ўсход ад г.Паставы, за 1 км на захад ад в.Казлоўшчына. Сэнс назвы зразумелы : “бор” – “стары густы сасновы лес, які расце на высокім месцы”. Азёраў з такой назвай вельмі многа ў Беларусі.

Белае – возера ў басейне р.Лучайка, за 3 км на поўнач ад г.Паставы, на поўдзень ад в.Сіўцы. Назва – адно з самых распаўсюджаных назваў азёр Беларусі – указвае на колер вады ў возеры.

Белькі – возера ў басейне р.Палавіца, за 29 км на паўночны ўсход ад г. Паставы, каля в.Белькі. Назва мае славянскае паходжанне. У беларускай мове слова ўжываецца ў значэнні “балота з бярэзнікам, забалочанае нізкае месца”.(Яшкін, 1971 год).

Біоста (Язвінка) – рака на захадзе Пастаўскага раёна, правы прыток р.Страча (бас. Віліі).

Першая назва гаворыць пра сваё старажытнае паходжанне з фіна – вугорскіх моў. “Бі” выступае ў значэнні “вада”, “рака” (самадзійская), “ас” – “рэчка, пратока” (хант.), “тав, тов” – “прыток рэчкі, галіна” (манс.). Дапусціўшы, што ў назве з часам адбыліся скажэнні, можам устанавіць прыблізны сэнс слова “біоста” – “рака, прыток вялікай ракі”. Геаграфічна такое тлумачэнне падцвярджаецца вельмі добра.

Другая назва – **Язвінка** – мае славянскае паходжанне. Аснова яе, слова “язва”, выступае ў значэнні “яр”, “лагчына”. Такім чынам, Язвінка – рэчка, якая цячэ ў лагчыне, ў яры.

Бірвета – рака ў Пастаўскім раёне, правы прыток Дзісны (басейн Зах. Дзвіны). Тлумачэнне назвы знаходзім у тунгуска – маньчжурскім і фіна – вугорскіх мовах : “біра”- рака (эвенк., эвен.), “віт” – “вада” (мансі). Прыблізнае значэнне назвы можа гучаць як “многаводная рака”. Раней яно, магчыма і было так. Беларуская “Бірвета” мае тапанімічную радню ў далёкім Забайкаллі : р.Вялікая Біра і М.Біра – прытокі Амура, заліў Бірая на Байкале, г.Бірабіджан – сталіца Яўрэйскай АВ РФ і г.д. Ёсць “радня” і па- суседству : возера Бірутэ ў Браслаўскім раёне.

Бледнае (Бляда) – возера ў Пастаўскім раёне, у басейне ракі Галбіца, за 25 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Дунілавічы. назва паходзіць ад славянскага слова “бледны” – “афарбаваны ў светлы, няяркі колер”. Цікава, што ў суседнім Мядзельскім раёне каля воз.Нарач ёсць возера з гэткай жа двайной назвай – Бледная (Бляда).

Борак – возера ў басейне р.Галбіца, за 24 км на ўсход ад г.Паставы, за 1,4 км на поўдзень ад в.Мышкі. На картах у рускім варыянце запісваецца “Борек”. На першы погляд назва здаецца прастай, бо вельмі прыбліжана да славянскага “бор” – “сасновы лес”, але захаваня націск і форма даюць паставы лічць, што назва з’яўляецца старажытнай і значна больш складанай. Можна лічць,

што сучаснае найменне возера ўяўляе сабой скажоную фіна – вугорскую форму “Вор- йок”, або “Вор-йокі”, дзе першая частка азначае “лес”, а другая – “рака”. Перанясенне назвы “лясная рака” на возера можа выклікаць прэрэчанні, але можна растлумачыць тым, што першапачаткова назва адносілася да рэчкі, якая цячэ праз лес і ўпадае ў возера, а потым перайшла і на само возера. Нельга выключыць і магчымасці ўдзелу ў стварэнні гэтага гідроніма літоўскага слова “акіс” – “вока”. І тады мы атрымаем “лясное вока” – прыгожая назва для маленькага ляснага вадаёма.

Бульбінаўскае – возера ў басейне р.Лучайка, за 17 км на паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 1 км на ўсход ад в.Сакалы, сярод лесу. Можна з вялікай доляй упэўненасці лічыць назву патранамічнай і звязанай з прозвішчам чалавека, які жыў калісьці на яго беразе, або яно належыла гэтаму чалавеку. Такое тлумачэнне мае пад сабой грунтоўны доказ : зараз у в.Дунілавічы, што знаходзіцца ў 8 км ад возера, жывуць людзі з прозвішчам Бульбяноў.

Бярозаўка – возера ў басейне р.Галбіца, за 10 км на паўночны ўсход ад г.Паставы. Назва славянская і звязана з тыпам расліннасці (бярозавы лес) на берагах возера. Варта заўважыць, што ў Беларусі такіх назваў вельмі шмат, але толькі на Пастаўшчыне “Бярозаўка” адносіцца да возера, у іншых жа мясцовасцях назву “Бярозаўка” маюць рэчкі і ручаі, а азёры называюцца “Бярозаўскае” або “Бярозавае”. Магчыма, і ў нас назва “Бярозаўка” спачатку адносілася да ручая, які выцякае з возера, а потым перайшло і на само возера.

Валожынскае – возера ў басейне р.Палавіцы, за 12 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 2,5 км на паўднёвы ўсход ад в.Андроны. Уяўляе сабой вадаём, які знаходзіцца ў вялікім паніжэнні сярод балот, берагі спрэс сплавінныя. Назва мае славянскае паходжанне. У беларускай мове “валога” – “вілготнае дрыгвістае месца”.

Вінгра – рака, левы прыток р.Мядзелка (бас.Дзвіны). Дакладна вызначыць паходжанне і сэнс назвы складана, але можна меркаваць, што яна мае фіна- вугорскія карані. Магчыма, першапачаткова назва гучала як “йінк –рам”, дзе “йінк” (хант.) – “вада”, “рам” (фін., карэл.) – балота, якое парасло лесам”. Нельга выключыць і іншыя тлумачэнні паходжання назвы.

Волься – возера ў басейне р.Мядзелка, за 8 км на захад ад г.Паставы, каля в.Вялікая Волься. Назва паходзіць ад агульнаславянскага “вольс” – “балота з зараснікамі вольхі”.

Воранаўка – ручай у Пастаўскім раёне ў басейне Зах.Дзвіны. упадае ў возера Споры. Пачынаецца каля в.Воранава. Вельмі верагодна тое, што назва ручая з’яўляецца вытворнай ад назвы вёскі і адлюстроўвае колерную асацыяцыюнасць : “воран” – “чорны”. Але, можа быць, над гэтай славянскай назвай знаходзіцца фіна – вугорская топааснова “войя – нева”, дзе “вор” – “лес”, “йя” – “рака”, “нева” – “балота”. Атрымліваецца шырока распаўсюджаная для Беларусі характарыстыка : “лясная забалочая рэчка”. Да таго, што гэта думка слушная, падштурхоўваюць назвы азёр Ворань (у Лепельскім і Міёрскім раёнах), ракі Ворле ў Віцебскім раёне. Можа быць, што назва “Воранаўка”, - гэта скажоная для славянскага разумення фіна – вугорская аснова.

Галбея – возера ў басейне р.Галбіца, якая цячэ праз возера, за 25 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, каля в.Галбея. Глуначэнне назвы можна адшукаць у мовах народаў Забайкалля. “Хол” у тувінскай мове азначае “возера”, а “бі, бія” – “рака”. Такім чынам атрымліваем : “рака, якая ўтварае возера”. Больш дакладнага тлумачэння “Галбеі” даць немагчыма.

Глодава – возера ў басейне р.Мядзелка, за 6 км на поўдзень ад г.Паставы, на ўсход ад в.Сіманькі. У літаратуры сустракаецца спроба растлумачыць паходжанне назвы ад славянскага слова “голад” – маўляў, возера галоднае, бязрыбнае. Але больш рэальным, здаецца, звязаць назву з фіна –вугорскімі мовамі. Так, у карэльскай мове “ludo”, у фінскай “luoto” маюць значэнне “астравок”, “камяністая водмель”. У Белазёрскім краі сустракаецца форма “лода” ў значэннях “мелкае камяністае месца ў рацэ”, “водмель”

(Л.А.Вітушкіна, 1975).

Канчаток “-ва” ў фіна- вугорскіх мовах выступае ў значэнні “вада”. Такім чынам, сэнс назвы можа гучаць як “вадаём з камяністымі водмелямі”. Такое тлумачэнне мае і геаграфічнае пацвярджэнне. Пры ўжыванні асновы “лодава” ў розных спалучэннях у сказах з’яўляецца перад “л” глухі гук “h”, які і мог ператварыцца ў “г”, тым больш, што такая канструкцыя больш зразумелая славянскаму насельніцтву, чым папярэдняя.

Глушня – возера каля в.Каптаруны ля мяжы з Летувой. Маленькае па плошчы, амаль правільнай формы, у атачэнні высокіх курганоў. Назва славянская, азначае непраточнае возера. Па словах мясцовых жыхароў на возеры не бывае хваль, травяныя астравы плаваюць незалежна ад напрамку ветра, а глыбіня настолькі вялікая, што ніхто не дасягнуў дна.

Глыбокае – возера ў басейне р.Галбіца, за 24 км на ўсход ад г.Паставы, на ўсходняй ускраіне г.п.Варапаева. Назва мае славянскае паходжанне і адлюстроўвае ягоную адметнасць – глыбіню.

Грынвальды – возера ў басейне р.Ласіца, за 34 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 1,6 км на паўночны захад ад в.Луцк- Казлоўск. Назва паходзіць з нямецкай мовы, у якой “grun” – “зялёны”, а “wald” – “лес”. Гэта германамовная назва – адзіная назва такой групы ў раёне. Яе паходжанне, магчыма, можна звязаць з племенем прусаў, якія калісі кампактна жылі ў гэтай мясцовасці. Пра гэта сведчыць і назва вёскі Прусы, што знаходзіцца непадалёку ад возера.

Доўжа – возера ў басейне р.Мядзелка, за 7 км на поўдзень ад г.Паставы, каля в.Доўжа. Назва славянская і сведчыць пра адметнасць гэтага возера – яго даўжыню. Сапраўды, маючы найбольшую шырыню ўсяго 0,42 км, яго даўжыня налічвае 4,89 км. Канчатак

“-жа” ў назве ўзмацняе адметную ўласцівасць возера.

Дубок – возера ў басейне р.Мядзелка, за 3 км на поўнач ад г.Паставы, сярод ляснога масіву Пастаўская Дача. Назва мае славянскае паходжанне і адлюстроўвае асаблівасці расліннага покрыва вакол возера. Мае шмат тапанімічнай радні і ў Беларусі, і за яе межамі : воз.Дубок у Полацкім раёне, Дубаўка – рака ў Гарадоцкім раёне, п-аў Дубавы на воз. Мядзел і г.д.

Дзісна – рака, левы прыток Дзвіны. Большасць даследчыкаў выводзяць паходжанне назвы ад славянскага “дэсна” – “правая”. Аднак, згодна сучаснаму вызначэнню прытокаў у геаграфіі, Дзісна з’яўляецца левым прытокам Дзвіны. Спецыяльныя даследаванні Н.І.Талстога паказалі, што старажытныя славяне вызначалі прытокі не па плыні, а стоечы тварам да плыні ракі. З такім тлумачэннем можна пагадзіцца, бо амаль у ва ўсіх славянскіх краінах ёсць левыя прытокі з такой назвай.

Думбля – возера ў басейне р.Мядзелка, за 3 км на паўночны захад ад г.Паставы. Моўнае паходжанне назвы невядомае, але ў мясцовым дыялекце слова “думбля” азначае возера з зыбікімі сплавіннымі берагамі, тарфяністым дном. “Думбля” выступае сінонімам слову “багна”. У Браслаўскім раёне ёсць возера з гэткай жа назвай і таксама моцна забалочанае.

Загацце (Загач) – возера ў басейне р.Мядзелка, за 3,5 км на паўднёвы захад ад г.Паставы. Назва славянская і адлюстроўвае асаблівасць размяшчэння возера. Яно знаходзіцца “за гаццю”. Гаць пралягала праз балота ў даліне р.Спорыца і вяла ад г.Паставы да в.Дукі.

Задзеўскае - возера ў басейне р.Мядзелка, на заходняй ускраіне г.Паставы. Побач з возерам знаходзіцца вёска Задзеўе. Можна меркаваць, што назва прайшла некалькі этапаў сваёй трансфармацыі. Так, возера канчатковую форму свайго наймення атрымала па назве вёскі, раней – мястэчка (Задзеўе – Задзеўскае). А назва вёскі хутчэй за ўсё ўтварылася ад назвы возера. У аснове назвы знаходзіцца корань “дзеў”, які ў фіна-вугорскіх мовах мае значэнні “лісцёвы лес, гай на сухім месцы”, “лясная паша”, “сухадол”, “пагорак, дзе сосны”. Сапраўды, на паўвостраве воз. Задзеўскага і зараз растуць на сухім месцы сосны, там знаходзіцца стаянка старажытных людзей.

Значыць сама назва характарызуе месцазнаходжанне возера : “за пагоркам, дзе растуць сосны”. Такое тлумачэнне назвы можна лічыць верагодным, але канчаткова не ўстаноўленым.

Задняе (Галбея Паўднёвая) – возера ў басейне р.Галбіца (працякае праз возера) за 25 км на поўнач ад г.Паставы, каля в.Гута. Назва паказвае на асаблівасць месцазнаходжання возера : яно знаходзіцца “за пярэднім возерам” (Галбеяй Паўночнай). Варта звярнуць увагу на тое, што воз. Задняе знаходзіцца вышэй па цячэнню р.Галбіца. Гэта можа сведчыць пра тое, што асваенне ракі і азёр ішло з боку яе вусця, р.Дзісны. Такую ж назву мае і возера ў Лепельскім раёне.

Заражанка – назва ракі Галбіца ў верхнім і сярэднім цячэнні. У аснове назвы ляжыць старажытнаславянская слова “зараза” ў значэннях “мясцовасць, якая моцна парасла хмызамі”, “лес з ярамі і

абрывамаі” і г.д. сапраўды, рака ў вярхоўях працякае па вельмі перасечанай мясцовасці, па лесе і хмызавых зарасніках.

Зароўшчына – возера ў басейне р.Галбіца, за 24 км на ўсход ад г.Паставы, за 1 км на ўсход ад г.п.Варапаева. Назва паходзіць ад наймення ўрочышча, у якім размешчана возера. “Зароўшчына” – мясцовасць, якая знаходзіцца “за равом”.

Зосіна – возера ў басейне р.Лучайка, за 6 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 2 км на ўсход ад в.Сіўцы. Назва, якая на першы погляд падаецца вельмі зразумелай і простаю, уяўляе сабой скажоную фіна – вугорскую аснову. “Suo” – “балота” (фін.), “сін” – “крыніца”, “вока” (комі). Першапачатковая назва гучала як “суосін” – “крыніца (палонка) ў балоце”, а пазней славянамі было перароблена ў больш зразумелае “Зосіна”. Геаграфія пацвярджае асаблівасці гэтага возера : яно сапраўды абкружана забалочанай поймай шырынёй 50 – 100 м.

Кавалькі – возера ў басейне р.Мядзелка, за 3,5 км на захад ад г.Паставы. Назва супадае з найменнем шматлікіх вёсак (Кавалі, Кавалькі), дзе мясцовыя жыхары займаліся кавальствам. Можна толькі выказаць меркаванне, што назва возера з’явілася шляхам перанясення яе з назвы вёскі. Але вёскі з такой назвай тут не захавалася. Хутчэй за ўсё, найменне возера прыйшло з балцкіх моў, у якіх шырока распаўсюджана слова “валка” – “балота”, “гразь”, “стаў”, “ручэй”, “плынь”. Але, каб сцвярджаць упэўнена, то трэба правесці спецыяльныя даследаванні.

Казлоўскае – возера ў басейне р.Галбіца, за 24 км на паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 2 км на паўднёвы захад ад в.Жарствянка, сярод лесу. Назва патранамічная, указвае на прозвішча чалавека, якому яно належыла – Казлоўскі.

Камайскае Вял. і Мал. – азёры ў басейне р.Камайкі (выцякае з Вял.Камайскага), за 17 км

на паўднёвы захад ад г.Паставы, каля в.Камаі. Адразу некалькі геаграфічных назваў гэтага рэгіёна маюць аснову “кам”: Камайскія азёры, р.Камайка, вёска Камаі. У радзе прыведзеных назваў найменне вёскі выступае як першааснова, што зусім не характэрна для працэсу ўтварэння назваў. Калі зрабіць дапушчэнне, што назва мае старажытную гісторыю і засяленне гэтай мясцовасці ішло па рэках з нізоўяў у вярхоўі, то трэба прызнаць, што аснова ўсіх

прыведзеньх назваў “кам” першапачаткова адносілася да ракі. У гэтым выпадку фіна – вугорскія мовы даюць зразумелае тлумачэнне: “кам” – “рака”, “плынь” (удм.) (Фасмер, 1967). Можна прыгадаць назву р.Кама, прытока Волгі. Такім чынам, атрымліваецца лагічная схема назваў : рака Кама – возера Камай – азёры Камаі (мн.лік) – вёска Камаі – азёры Камайскія – рэчка Камайка. Першапачатковыя назвы рэчкі і азёр былі перароблены пад славянскую традыцыю – з’явіліся тыповыя адметныя канчаткі : для азёр – “-кія”, для ракі – “ка”. Падобную сітуацыю мы маем і ў сістэме воз.Лучай – р.Лучайка – в.Лучай.

Каменскае – возера ў басейне р.Смычыца, за 18 км на паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 1 км на паўднёвы ўсход ад в.Вароны.

Паходжанне назвы прасцей за ўсё растлумачыць, вывеўшы яе ад агульнаславянскага “камень” – “возера з камяністым дном”. Але форма назвы паказвае больш на прыналежнасць да “каменя”, чым на ўласцівасць. Да пошукаў іншага тлумачэння назвы падштурхоўваюць навакольныя назвы : хутар Каменка і рэчка Каменка, якая выцякае з возера. Паколькі назвы рэчак звычайна больш старажытныя, то можна лічыць, што і хутар, і возера атрымалі свае найменні ад ракі. Такім чынам, Каменскае – гэта возера, з якога выцякае р.Каменка. А назва ракі можа мець славянскае паходжанне ад слова “камень” – “камяністая”, або з фіна – вугорскіх моў, дзе “кам”(удм.) – “рака”.

Карасёўкі - возера ў басейне р.Галбіца, за 28 км на ўсход ад г.Паставы, на ўсходняй ускраіне в.Чорная. Для вызначэння дакладнага паходжання назвы вельмі важным з’яўляецца тое, што на тапаграфічнай карце (М 1 :100000) возера падпісана як Карасюк. Знешняе падабенства назвы са словам «карась» робіць вельмі заманлівым растлумачыць яго сэнс як “возера, ў якім водзяцца карасі”, але канчаток указвае на тое, што аснову трэба шукаць у фіна – вугорскіх мовах. І яны даюць прыдатнае тлумачэнне назвы : “кара” – “заліў”, “затока”, “глыбокае месца на возеры”, “суо” – “балота”. “Глыбокае забалочанае возера” – ці не такое значэнне мела першапачатковая назва возера?

Ксяндзоўскае – возера ў басейне р.Мядзелка, за 4 км на захад ад г.Паставы. У апошніх даведніках назва возера пішацца “Ксензоўскае” (паказваючы прыналежнасць), але мясцовая назва застаецца ранейшай – “Ксяндзы”. Канешне ж, найменне возера не

мае ніякага дачынення да духоўнага звання, проста, яно было перароблена пад больш зразумелую славянскую назву : “сён” – “лажбіна”, “лагавіна” (комі) або “сюм” – “маленькае падоўжанае возера каля рэчкі”. Геаграфічнае пацвярджэнне тлумачэння вельмі добрае: усяго ў паўкіламетры на ўсход ад возера знаходзіцца рэчышча р.Мядзелка. Другую частку назвы растлумачыць больш складана, але як варыянт можна прапанаваць аснову “сін” (комі) у значэнні “крыніца на дне вадаёма”. Тады расшыфроўка назвы можа гучаць наступным чынам “вадаём з крыніцай на дне, які знаходзіцца ў лагчыне каля ракі”.

Лапухова – возера ў басейне р.Галбіца, за 10 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 0,5 км на паўднёвы ўсход ад в.Кадукі, сярод балота, парослага хмызняком. Назва, якая знешне мае зусім просты сэнс, мае па меншай меры тры магчымыя тлумачэнні:

- 1) ад слова “лопух” – двухгадовай або шматгадовай травяністай расліны сямейства складанацветных з буйнымі шырокімі лістамі і ўчэпістымі калючкамі. Слова амаль супадае з назвай возера, але, на жаль, лапухі ў балотах ля азёра не растуць, што і выклікае незадаволенасць такім тлумачэннем;
- 2) ад дыялектнага славянскага “лапонь” – “вязкае, нізкае месца каля возера”;
- 3) ад фіна – вугорскай асновы “lap” – “балота” (венгр.). Ня выключана, што славянскае “лапонь” бярэ свае карані як раз ад фіна – вугорскага “lap”. “Лапонь” вельмі добра тлумачыць геаграфічныя асаблівасці возера.

Ласіца – возера ў басейне р.Ласіца (цячэ праз возера), за 33 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Казлоўшчына. Назва мае фіна – вугорскае паходжанне: “лаас” – “лес” (эст.). Значыць “ласіца” – “лясное возера”. Такую ж назву у раёне маюць рака Ласіца, правы прыток Галбіцы і воз.Ласіца, што месціцца ў басейне р.Ласіца; за 36 км на захад ад г.Паставы, паміж вёскамі Ласіца і Ваўкі.

Лігума – рака, правы прыток р.Камайка (бас.Зах.Дзвіны). Тлумачэнне назвы найбольш верагодна звязана з фіна – вугорскімі мовамі.

Можна меркаваць, што першапачатковая назва была складанай: “лыа-ку-ма”, дзе “лыа” (комі) – “пясок”, “ку” (мансі, мар.) – “камень, каменны”, “ма” (манс.,мар.) – “зямля”. Атрымліваем прыблізнае значэнне сэнсу : “рака, якая працякае па пясчана –

камяністай мясцовасці”. Нельга выключачь паходжанне назвы і іншых моў: напрыклад, з балцкіх, дзе ёсць “лея”(лат.) – “рачная даліна”, або, нават, з цюрскіх, дзе шырока распаўсюджана аснова “кум” – “пясок”.

Лісіцкае (Лісіца) – возера ў басейне р.Лучайка, за 18 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Лучай. Непадалёку ад возера знаходзіцца і вёска Лісіцы. Малаверагодна лічыць, што найменне возеру дадзена ў гонар вядомага ўсім звяра – лісы. Больш верагодна, што назва звязана з асновай “лес”. Ва ўкраінскай мове яна гучыць як “ліс”. З фіна – вугорскай асновай такога ж сэнсу розніць толькі адна літара : (“ласіца – лісіца”). Чаргаванне “лес” – “ліс” мы назіраем у беларускай мове: “лес” – “лісце”.

Лодасі (Лодаскае) – возера ў басейне р.Страча, за 22 км на паўднёвы захад ад г.Паставы, каля в.Лодасі. Назва паходзіць з фіна – вугорскіх моў: luodo (кар.), luoto (фін.) – “астравок”, “камяністая водмель”, lood (эст.) – “маленькі камяністы астравок”. Геаграфія пацвярджае такое тлумачэнне : на возеры знаходзіцца востраў, які складзены пясчана – камяністым матэрыялам.

Лучай – возера ў басейне р.Мядзелка, за 15 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Лучай. З возера выцякае рака Лучайка, правы прыток р.Мядзелка (бас.Зах. Дзвіны). Назва паходзіць ад геаграфічнага тэрміна “лука”, які ў блізкіх значэннях сустракаецца ў славянскіх, балцкіх і фіна – вугорскіх мовах.

Асноўныя значэнні слова “лука” : “вялікая, доўгая злучына ракі, дуга, заліў, поплаў”. Ва ўтварэнні групы назваў (Лучай воз., р.Лучайка, вёска Лучай) мы назіраем такую ж з яву, як і з назвай “Камаі”. Схема іх развіцця выглядала так: рака Лука – воз.Лучай – вёска Лучай – рака Лучайка. Першаасновай назвы магло выступаць і возера, бо яно мае б астравоў і шмат заліваў, але рака ў гэтым сэнсе выглядае больш пераканаўча. На геаграфічных картах можна пераканацца, што рэчышча Лучайкі ўтварае вялікую луку : у вярхоўях, выцякаючы з возера, яна мае накірунак на поўдзень, але каля вёскі Кубаркі разварочваецца і рухаецца на поўнач да ўпадзення ў р.Мядзелка.

Такім чынам, утвараецца лука, якая і дала назву рэчцы. Падобныя назвы даволі пашыраны ў Беларусі: Лучайка (р. у Глыбоцкім р-не), Лучка (р. у Воранаўскім р-не), Лучоса (р. у Лёзненскім і Віцебскім р-нах).

Мажэйскае – возера ў басейне р.Мядзелка, за 4 км на паўночны захад ад г.Паставы, каля в.Мажэйкі. Назва мае балцка-фіна-вугорскае паходжанне. “Mes” (латв.) – “лес” + “jarvi”, або “эрыке” (мард.) – “возера” атрымаем “лясное возера”.

Маскалёва – возера ў басейне р.Галбiца, за 26 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 1 км на паўднёвы ўсход ад в.Харкі. Назва возера паказвае яго прыналежнасць да “маскаля” – выхадца з Масковіі. У Беларусі, у тым ліку і на Пастаўшчыне, у часы Вялікага Княства Літоўскага асела шмат маскалёў і ня выключана, што назва звязана менавіта з імі. Але можна лічыць таксама, што назва возера, як, напрыклад, і назва Масква, мае самастойнае значэнне і паходжанне, бо знаходзіцца ў арэале фіна – вугорскіх моў. “Маск” – “мутны”, “алодзь” – “паляна”, “адкрытае возера”. Такім чынам, як магчымы варыянт сэнсу назвы, можна прапанаваць “Мутнае адкрытае возера”. Геаграфія падказвае, што такое спалучэнне слоў магчыма, бо бязлесыя берагі маюць павышаную эрозію і вада ў возеры па гэтай прычыне павінна быць мутнай.

Мядзелка – рака, правы прыток р.Бірвета (бас.Зах. Дзвіны). Выцякае з воз. Мядзель. Назва мае фіна-вугорскае паходжанне: “metc” (эст.), “metce” (фін.) – “лес”, “ель” (коми) – “лясны ручай, рэчка”. Такім чынам, “Мядзелка” – “лясная рэчка”.

Навікі – возера ў басейне р.Ласіца, за 32 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Навікі. Глумачэнне паходжання і сэнсу назвы залежыць ад таго, што перш утваралася – ці назва возера, ці назва вёскі? У дадзеным выпадку можна меркаваць, што найменне вёскі ўзнікла раней, бо славянскае “новы”, “навіна” азначае неараную зямлю, выкарчаваны лес або кустоў е для пасеваў. Можна лічыць, што назва падказвае працэс засваення гэтай тэрыторыі славянамі: спачатку ўзнікла назва ўрочышча, якая пазней перайшла на возера і вёску.

Калі ж палічыць, што першаснай была назва возера, то карані яе можна адшукаць у фіна-вугорскіх мовах: “німеке” (фін.) – “мыс, паўвостраў”.

Надазерскае – возера ў басейне р.Ласіца, за 36 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Колаўцы. назва мае славянскае паходжанне і ўтварылася ад назвы паселішча, што месцілася на беразе возера Надзер’е. Найменне вёскі паказвае яе месцазнаходжанне – “над возерам”.

Паловіца – рака, левы прыток р.Галбіца (бас.Зах.Дзвіны). Назва складаецца з 2-х частак: “палой” – “поплаў”, “лажбіна”, “рака, якая шырока разліваецца пад час разводдзяў” і “віц” – “вада”. З-за шырокага распаўсюджвання слова “палой” у розных мовах цяжка дакладна вызначыць моўную прыналежнасць гідроніма, але другая частка – “віц” – указвае на фіна-вугорскі радавод.

Паскрынне (1) - возера ў басейне р.Галбіца, за 30 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Рудка. Побач знаходзіцца яшчэ адно возера з гэткай жа назвай – **Паскрынне (2)**. Можна выказаць меркаванне, што ў аснове назвы знаходзіцца агульнаславянскае слова “скрыня”, якое існуе і ў сучаснай беларускай мове. Такім чынам, назву “Паскрынне” можна асэнсаваць як “возера, якое мае скрынепадобную форму”. Нельга выключыць і балцкае або фіна-вугорскае яе паходжанне.

Пеляка (Пяляка) – рака, левы прыток р.Струна (бас.Віліі). Назва паходзіць з балцкіх моў: “пельке” (літ.) – “балота, дрыгва, тарфянік”. Рака сапраўды цячэ па забалочанай мясцовасці, рэчышча ў значнай ступені каналізавана.

Пліса - возера ў басейне р.Галбіца: за 18 км на паўночны захад ад г.Глыбокага, каля в.Луцк-Казлоўск. З возера выцякае р.Плісаўка, правы прыток р.Галбіца.Назваў азёр і рэк з асновай “пліс” або “плес” у Беларусі шмат. Найбольш распаўсюджаным тлумачэннем гэтай асновы з’яўляецца: “адкрытае, без расліннасці возера”, “ціхае глыбокае месца на рацэ”. Паколькі тэрмін ужываецца часцей у назвах рэк, то можна лічыць, што і ў нашай сістэме адбыліся пераходы назвы з аб’екта на аб’ект і невялікая іх змена: р.Пліса – воз.Пліса – р.Плісаўка.

Рудзіца – возера ў басейне р.Галбіца, за 30 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Рэчкаўшчына. Паходжанне назвы звязана са славянскай асновай “руда” – “аржавае балота, вада”. Не выключана паходжанне і з балцкіх моў, дзе сустракаецца “rudunas”, “ruduvne” (літ.) у значэнні “балота з чырванаватай вадой, якая ўтрымлівае жалеза”.

Саранчаны (Серанчаны) – возера ў басейне р.Страча, за 27 км на паўднёвы захад ад г.Паставы, каля в.Саранчаны. Назва мае фіна-вугорскі радавод: “сара”(фін., карэл.) – “балота, вялікае балота, мора, забалочаная рэчка”.Другая частка слова – “чаны” мае, напэўна,

значэнне “возера”. Такім чынам, магчыма сэнс назвы можа гучаць як “забалочанае возера”. Сапраўды, возера мае невялікую глыбіню (макс. 3,5) і моцна зарастае.

Сарокі – возера ў басейне р.Ласіца, за 32 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Сарокі. Назва не звязана з найменнем вядомай усім птушкі сарокі, яе карані сягаюць у фіна-вугорскія мовы: “сара”(фін.,кар.) – “балота, забалочаная рэчка, мора”. Канчатак “кі” уласцівы для паселішчаў.Можна прапанаваць наступную схему ўтварэння назваў: воз.Сара –вёска Сарокі – воз.Сарокі.

Свідна – возера ў басейне р.Галбіца, за 25 км на ўсход ад г.Паставы, каля в.Дунілавічы. Дакладна растлумачыць сэнс і паходжанне назвы пакуль што немагчыма, але варта адзначыць, што спалучэнне “св” – вельмі пашырана ў назвах рэк і азёр Беларусі (Свіла, Світа, Свідроўка, Свіервіца, Свіліца і г.д.). Можна меркаваць, што такія назвы маюць фіна-вугорскае паходжанне. У якасці аднаго з варыянтаў тлумачэння можна прапанаваць паходжанне назвы ад асновы “віт” (манс.) “вада”, або “ведзь” (мард.) – “вада”.

Сляпіца – возера ў басейне р.Мядзелка, за 2 км на поўнач ад г.Паставы, на ўскраіне ляскога масіву Пастаўская Дача. Назва паходзіць ад славянскага слова “сляпы”, “нявідушчы”. Сляпіца азначае “сляпое”, “бясточнае”, “глухое” возера. Сапраўды, мясцовае возера ляжыць у забалочаным лесе, мае сплавінныя берагі і не мае сцёку.

Смычыца – рака, левы прыток Заражанкі (Галбіцы) (бас.Зах.Дзвіны). Назва паходзіць ад славянскай асновы ў значэнні “цяжкапрахадзімая мясцовасць”. Да такой думкі падштурхоўвае наяўнасць у рускай мове дыялектычнага слова “муча” – “крывун на рацэ”, “цяжкапрахадзімая мясцовасць” У беларускай мове сустракаем дзеяслоў “смыкацца” – г.з. “рабіць сутарговыя рухі”. Геаграфічны аналіз паказвае верагоднасць такога тлумачэння: рака Смычыца і вёска Смыччо знаходзіцца ў вялікім лясным масіве, які моцна забалочаны і мае складаны рэльеф.

Снарыхаўка – рака, правы прыток Палавіцы (бас.Зах.Дзвіны).Найбольш верагодна, што назва паходзіць з балцкіх моў, дзе “нара”- “патак”, “выгін ракі”, “меандра”. Калі дапусціць, што сучасная назва мае скажоную форму, то можна прапанаваць тлумачэнне яго сэнсу з фіна-вугорскіх моў, дзе «суо» (фін.) – “балота”,

“норо” – “лажбіна”: “рака, якая цячэ ў забалочанай лажбіне”. Геаграфічны аналіз пацвярджае абодва тлумачэнні.

Споры, Споркі – азёры ў басейне р.Мядзелка, за 5 км на паўднёвы захад ад г.Паставы, каля в.Шыркі. Падобную назву мае і рэчка Спорыца, якая злучае азёры, і з воз.Споры цячэ ў воз.Задзеўскае. Калі палічыць, што засяленне гэтай мясцовасці ішло па рацэ, то і назва ракі павінна быць першаасновай. Прыдатнае тлумачэнне даюць славянскія мовы. “Спорная вада” – гэта месца, дзе сходзяцца дзве плыні, “сшибка встrecных потоков” (Даль, 1912). Сапраўды, недалёка ад воз.Задзеўскага ў Спорыцу ўпадала рака Глодаўка. На месцы сутокаў існавала невялікае возера, якое зараз ператварылася ў балота. У гэтым возеры і маглi актыўна працяўляцца буруны, вадаварты, інакш кажучы, спорная вада. Нельга выключыць і паходжанне назвы з фіна-вугорскіх моў, дзе “сора” мае сэнсавыя значэнні “рэчышча ракі”, “сутокі рэк”, “невялікая рэчка”.

Страча – рака, правы прыток Віліі. У аснове назвы ляжыць індаеўрапейскае “streu” – цячы. Найбольш блізкае з сучасных асноў – гэта латышскае “straume” – “патак”, “хуткая плынь”. Блізкім з яўляецца і беларускае “струмень”. Геаграфічныя асаблівасці ракі пацвярджаюць назву :Страча – рака бурная, парожыстая, вельмі нагадвае горны патак.

Сурвілішкі Вял. і Мал. – азёры ў басейне р.Камайка (цячэ праз азёры), за 20 км на захад ад г.Паставы, каля в.Сурвілішкі. Назва мае фіна-вугорскія карані, хоць канчаток ў назве тыпова балцкі. Але ён быў дададзены пазней, а першапачаткова возера называлася “Саравіл”, дзе “сара” (фін.,карэл.) – “балота”, “забалочаная рака”, а “віл” (чуваш.) – “рукаво ракі”, “старыца”, “возера ў пойме ракі”. Геаграфічны аналіз пацвярджае верагоднасць такога тлумачэння: азёры, па-сутнасці, уяўляюць сабой забалочаныя расшырэнні р.Камайка. Такім чынам, першапачатковы сэнс назвы возера фармуляваўся як “забалочанае возера ў пойме ракі”.

Сырмеж (Сермеж)– рака, левы прыток р.Вялікі Перакоп (бас.Віліі). Радавод назвы адметна фіна – вугорскі. На мове комі “сер” – “рака”, “мег”, “меж” – “злучына”, “мыс”, “дука на рацэ”. Такім чынам, “Сырмеж – звлістая рака”. Падобны тэрмін сустракаем ў чувашскай мове, дзе “сырма” – “рака, рэчка”.

Трумпіцкае – возера ў басейне р.Галбіца, за 26 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, каля в.Вайцяхі. У мясцовых гаворках часта гучыць форма “тумпіцкае”. Назва паходзіць з фіна-вугорскіх моў. Мансійскае “туман”, “тумэн” – азначае “пойменнае возера, праточнае возера”. Трумпіцкае возера, сапраўды, ляжыць у паніжэнні; мае нізкія, месцамі сплавінныя берагі пад хмызняком. Другая частка назвы “пі” уяўляе сабой аглушанае “бі”, што азначае “вада” (самад.).

Турчанка – рака бас.Зах.Дзвіны, упадае ў возера Ласіца, каля в.Ваўкі. Некаторыя даследчыкі лічаць, што назва шматлікіх рэчак з асновай “тур” звязана з найменнем старажытнага быка – тура. Аднак, больш верагодным падаецца тлумачэнне назвы з фіна-вугорскіх моў, дзе “тур” – “возера”, “я” – рэчка, г.з. “рэчка, якая цячэ з возера”. Цікава, што з назвай адбыліся наступныя змены: спачатку рака называлася “Тур”я”, вёска якая ўзнікла на яе беразе атрымала назву Турына, а потым ад назвы вёскі ўтварылася сучасная назва ракі – Турчанка.

Тусьба – возера ў басейне р.Паловіца (бас.Дзісны), за 9 км на паўночны ўсход ад г.Паставы. Назвы возера вельмі падобна да цюрскай асновы “туз” у значэнні “соль” і мае амаль аднолькавае гучанне з вядомымі паўднёвымі назвамі: воз.Туз (Казахстан), Тузла (Югаславія), воз.Туз, Тузла (Турцыя) і г.д. Але ў нашай мясцовасці няма салёных азёр і таму найбольш верагодна, што назва бярэ свой пачатак з фіна-вугорскіх моў: “ту”, «то»(комі, нянец, удм.) – “возера”, “сё”(нянец.) – “пратока”, “рака, якая выцякае з возера”, “ба”(самад.) – “рака”. Такім чынам, Ту-сё-ба – “возера, з якога выцякае рака”. Геаграфічна такое пацвярджаецца: з возера выцякае ручай у р.Паловіца.

Халасенскае (Халасцінскае) – возера ў басейне р.Галбіца, за 28 км на паўднёвы ўсход ад г.Паставы, за 2 км на ўсход ад в.Сяргеевічы. Аснова назвы мае фіна-вугорскае паходжанне. “Кал.”(хант.) – “вялікае, чыстае балота, якое пакрыта імхом і травой”, “сён”(комі) – “лагчына, невялікае возера”. Блізкую аснову знаходзім і ў беларускай мове: “гала” – “паляна ў лесе”, “лясное балота”. На Украіне – “лясная паляна, возера ў лесе”. Геаграфічна возера месціцца ў паніжэнні і мае нізкія, месцамі забалочаныя берагі.

Ціменец – возера ў басейне р.Галбіца, за 30 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, за 1 км на паўночны ўсход ад в.Трумпічы.

Паходжанне назвы можна звязаць з фіна-вугорскімі мовамі: “тумэн” на мове мансі азначае “пойменнае возера і праточнае возера”, “возера, якое ўтворана разлівамі ракі”. Геаграфічны аналіз пацвярджае тлумачэнне: возера знаходзіцца ў расшырэнні рачнога рэчышча, з ‘яўляецца праточным, размешчана на пойме. Пад славянскім уплывам адбылася трансфармацыя мовы.

Чарты – возера ў басейне р.Паловіца, за 8 км на паўночны ўсход ад г.Паставы, каля в.Чарты. Назву можна атасямляць са славянскімі словамі “чорны”, або “чорт”, але, улічваючы панаванне на гэтай тэрыторыі фіна-вугорскіх гідронімаў, можна прапанаваць і наступнае тлумачэнне: “чэр” (комі) – “прыток ракі, рака”, “ты” (комі, удм.) – “возера”.

Сэнс назвы можна растлумачыць як “возера, якое злучаецца ракой з другім возерам”. На мясцовасці воз.Чарты злучаецца рачулкай з воз.Тусьба.

Чырвоны Ручай – левы прыток р.Страча (бас.Нёмана). **Чорны ручай** – правы прыток р.Бірвета (бас.Зах.Дзвіны). Абедзве назвы “каляровыя”. Яны ўказваюць на колер вады ў ручаях. Чырвоны колер звязаны з наяўнасцю ў вадзе злучэнняў жалеза, а Чорны колер тлумачыцца тым, што ручай працякае па лясной забалочанай мясцовасці і ўтрымлівае тарфяністыя адкладанні.

Чэртка – рака, правы прыток р.Галбіца (бас.Зах.Дзвіны). Назва мае фіна-вугорскае паходжанне. На мове комі “чэр” – “прыток ракі”. Напэўна, назва прайшла наступную трансфармацыю: “чэр” – “чэрка” – “чэртка”. Фіна-вугорская назва “абрасла” славянскім рачным канчаткам, а потым у незразумелую славянам назву дадалася літара “т” – атрымалася “чортава рака”.

Швакшты - Вял. і Мал. – азёры ў басейне р.Страча, за 22 км на паўднёвы захад ад г.Паставы, за 8 км на паўночны захад ад воз.Нарач. Назва мае фіна-вугорскае паходжанне, на што ўказвае канчатак “ты”. На мове комі “ты” – “возера”, “кш” – суфікс, які шырока пашыраны ў марыйска-мардоўскіх мовах, а “шава” па-макшанску – “сподак”, “блюдца”.

Такім чынам першапачатковая назва гучала як “шава-кш-ты” і азначала “возера, падобнае на сподак”. Сапраўды, і Вялікія і Малыя Швакшты маюць правільную форму падобную да круга.

Шурыца – рака, левы прыток р.Галбіца(бас.Зах.Дзвіны). Назва мае фіна-вугорскае паходжанне: “шор”(комі) – “ручай”, “шур”(удм.) – “рака”.

Янавіца – рака ў басейне Дзвіны. Назва паходзіць з фіна-вугорскіх моў: “я”(манс.) – “рака”; “йіэ”(эст.) – “рака”; “віт” (манс.) – “вада”. “Рачная вада” – так павінна гучаць на сённяшні час назва ракі.

Янкішкі – возера ў басейне р.Камайка, за 20 км на захад ад г.Паставы, каля в.Гродзі. Назва мае тыпова літоўскі канчатак, аднак у аснове яе знаходзіцца фіна-вугорскі корань: “янк” (манс.) – “балота”. Такім чынам, Янкішкі – “забалочанае возера”.

Ясюкоўскае – возера ў басейне р.Галбіца, за 25 км на ўсход ад г.Паставы, за 0,5 км на ўсход ад г.п.Варапаева, каля в.Ясюкі. Назва мае фіна-вугорскае паходжанне: “jootnsuu” (фін.) – “вусце”.

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2011 год

© PDF: Камунікат.org, 2011 год

СПІС

назваў рэк і азёр Пастаўскага раёна паходжанне якіх тлумачыцца ў тэксце.

1. Азёркі
2. Амшанае
3. Аржоўка
4. Арцёмаўскае
5. Астуньева
6. Баб'е
7. Балдучыца
8. Баравое
9. Белае
10. Белькі
11. Біоста (Язвінка)
12. Бірвета
13. Бледнае (Бляда)
14. Борак
15. Бульбінаўскае
16. Бярозаўка
17. Валожынскае
18. Вінгра
19. Волься
20. Воранаўка
21. Галбея
22. Глодава
23. Глушня
24. Глыбокае
25. Грынвальды
26. Доўжа
27. Дубок
28. Дзісна
29. Думбля
30. Загацце
31. Задзеўскае
32. Задняе
33. Заражанка
34. Зароўшчына
35. Зосіна
36. Кавалькі
37. Казлоўскае
38. Камайскае Мал. і Вял.

39. Каменскае
40. Карасеўкі
41. Ксяндзоўскае
42. Лапухова
43. Ласіца
44. Лігума
45. Лісіцкае
46. Лодасі
47. Лучай
48. Мажэйскае
49. Маскалёва
50. Мядзелка
51. Навікі
52. Надазерскае
53. Паловіца
54. Паскрынне
55. Пеляка
56. Пліса
57. Рудзіца
58. Саранчаны
59. Сарокі
60. Свідна
61. Світа і Світка
62. Сляпіца
63. Смычыца
64. Снарыхайка
65. Споры, Споркі
66. Страча
67. Сурвілішкі
68. Сырмеж
69. Трумпіцкае
70. Турчанка
71. Тусьба
72. Халасенскае
73. Ціменец
74. Чарты
75. Чырвоны
76. Чорны
77. Чэртка
78. Швакшты
79. Шурыца

- 80. Янавіца
- 81. Янкішкі
- 82. Ясякоўскае

ЗМЕСТ

Да чытача

Частка I.

1. Назвы рэк і азёр Пастаўскага раёна.

2. Гідранімічны слоўнік

Спіс назваў рэк і азёр Пастаўскага раёна, якія згадваюцца ў тэксце

Крыніцы

1. **Агеева Р.А.** Происхождение имён рек и озёр - М.: Наука, 1985.-144с.
2. **Блакітная кніга Беларусі** : Энцыкл./Беларус. Энцыкл.; Рэдкал.: Н.А.Дзісько і інш.- Мн.: БелЭН, 1994.-415с.
3. **Годанова Е.И.** Как возникают названия.- М.: Просвещение, 1989.-142с.
4. **Ермаловіч М.** Старажытная Беларусь. Мн., 1990.- 366с.
5. **Жучкевіч В.А.** Общая топонимика. Мн.,1968
6. **Жучкевич В.А.** Краткий топонимический словарь Белоруссии. Мн., 1974.
7. **Ласкоў І.** Дагістарычныя блуканні: Літва і Жамойдзь. – ЛіМ, № 18- 19, 1993
8. **Ласкоў І.** Памяць зямлі. - Крыніца, № 7, 1996
9. **Литовско-русский словарь.**- М., 1978.
10. **Лыч А.М.** Назвы зямлі беларускай. -Мн., 1994.
11. **Мікратапанімія Беларусі.** -Мн., 1974.
12. **Мурзаев Э.М.** География в названиях. -М.,1979
13. **Мурзаев Э.М.** Словарь народных географических терминов. -М., 1984.
14. **Поспелов Е.М.** Топонимика в школьной географии. -М., 1981.
15. **Пракаповіч І.М.** Дзе нашыя карані? – Сумежжа, 16-31 жніўня 1993.
16. **Пракаповіч І.М.** Што ў назве ? – Пастаўскі край, 24 мая 1995.
17. **Пракаповіч І.М.** Адкуль паходзяць назвы – Пастаўскі край, 26 чэрвеня 1996, 10 ліпеня 1996, 11 верасня 1996.
18. **Рылюк Г.Я.** Истоки географических названий Беларуси. -Мн., 1997.
19. **Суперанская А.В.** Что такое топонимика? -М., 1984.
20. **Тапаграфічная карта Пастаўскага раёна М 1 : 100 000.**
21. **Тлумачальны слоўнік беларускай мовы**, т.1-5, Мн., 1977.
22. **Финско-русский словарь.** Петрозаводск,1993.
23. **Якушко О.Ф.** Озероведение: География озёр Белоруссии.- Мн.: Выш. шк.,1981.-223с.